

Кулик Тетяна Олександрівна,
доцент кафедри конституційного
права та прав людини НАВС,
кандидат юридичних наук

ЗАСАДНИЧІ НОВЕЛИ ПРАВОСУДДЯ – РОЛЬ У РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНОЇ РЕФОРМИ СУДОВОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03 жовтня 2017 року [1] було викладено у новій редакції процесуальні кодекси України, зміни стосуються дуже широкого кола питань. Нас в першу чергу цікавить те, яким чином і з якою метою змінено засадничі норми.

В редакції Цивільного процесуального кодексу 18 березня 2004 року [2] мала місце ст. 5, де було визначено, що суд зобов'язаний поважати честь і гідність усіх учасників цивільного процесу і здійснювати правосуддя на засадах їх рівності перед законом і судом незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних та інших ознак. Також у ст. 8 та 9 було зазначено, яким законодавством суд керується у своїй діяльності та порядок застосування норм права інших держав. Основними тезами, що містилися у цих статтях були такі:

- суд вирішує справи відповідно до Конституції України, законів України та міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;

- суд застосовує інші, прийняті у встановленому порядку нормативно-правові акти;

- у разі виявлення невідповідності між актом та Конституцією – суд звертається до Верховного Суду України, щоб ініціювати подання до Конституційного Суду України;

- у разі невідповідності правового акта закону України або міжнародному договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, суд застосовує акт законодавства, який має вищу юридичну силу;

- у разі колізії між законом України та міжнародним договором застосовується міжнародний договір;

- норми права інших держав суд застосовує у разі, коли це встановлено законом України чи міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України;

- передбачено застосування аналогії закону та аналогії права.

- при застосуванні норм права інших держав суд встановлює зміст цих норм відповідно до їх офіційного тлумачення та практики застосування у відповідній державі;

- визначено заходи, що можуть бути вжиті для з'ясування змісту норм права інших держав;

- передбачено застосування норм національного законодавства у випадку, коли заходи не дозволили з'ясувати зміст.

Чинна на сьогодні редакція Цивільного процесуального кодексу України [3] замість окреслених вище положень, містить ст. 10 «Верховенство права та законодавство, відповідно до якого суд вирішує справи», дана стаття зберегла зміст положень ст. 8 попередньої редакції, але крім них закріпила наступне:

- суд при розгляді справи керується принципом верховенства права;

- суд застосовує при розгляді справ Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року і протоколи до неї, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, та практику Європейського суду з прав людини як джерело права;

- якщо суд доходить висновку, що закон чи інший правовий акт суперечить Конституції України, суд не застосовує такий закон чи інший правовий акт, а застосовує норми Конституції України як норми прямої дії, у такому випадку суд після ухвалення рішення у справі звертається до Верховного Суду для вирішення питання стосовно внесення до Конституційного Суду України подання щодо конституційності закону чи іншого правового акта, вирішення питання про конституційність якого належить до юрисдикції Конституційного Суду України.

Вважаємо актуальним розгляд цих положень детально.

Так, щодо принципу верховенства права, знов він виглядає декларативно, вважаємо що необхідності такого його закріплення зайвим.

Нагадаємо, принцип верховенства права розтлумачено англійським вченим Альбертом Венном Дайсі, як такий що забезпечує реалізацію на трьох основних ідей: право протистоїть деспотичній владі. Тільки в разі порушення певною особою закону суд призначає їй покарання у встановленому законом порядку. Уряди не по винні мати широких дискреційних повноважень, які обов'язково мають бути частково обмеженими; кожна людина має бути рівною перед законом незалежно від посади і соціального статусу; основним джерелом права є не норми конституції, а природні права людини. Кожна людина в суспільстві повинна мати права та свободи, які дозволять їй робити все, що вона бажає. Якщо її права порушено, вона має право на судовий захист [4].

У ст. 5 «старої» редакції ЦПК України та у ст. 6 «нової» принцип рівності всіх людей у процесі судочинства та заборона приниження їх гідності, а також заборона дискримінації за будь-якою ознакою визначені. Отже, складова принципу верховенства права, яка стосується рівності людей у своїх правах вже закріплена в процесуальному законі.

Інші дві складові, що стосуються запобіганню узурпації влади та положення, про те, що Конституції та закони є

похідними від природних прав людини мають бути забезпечені не на рівні, можна сказати фінальному, коли виникла необхідність судового розгляду спору, а на рівні визначення засад конституційного ладу в державі.

Саме собою здійснення правосуддя, що є основною функцією судів, в тому числі і у цивільному процесі, фактично є інструментом реалізації принципу верховенства права.

Виділення серед всіх інших міжнародних договорів, що ратифіковані Україною, застосування яких завжди було передбачено у цивільному процесу Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року і протоколів до неї, на нашу думку зайвий раз засвідчує те, що суди в Україні більшою мірою її ігнорують.

Позитивним залишається тільки третя новела, яка прямо визначає право суду застосовувати норми Конституції України, у випадку з'ясування, що закон, що регулює відповідні правові відносини їй суперечить.

Слід звернути увагу, що оскільки зміни були внесені комплексно аналогічні ситуація простежується у ст. 11 Господарського процесуального кодексу України [5].

При цьому ст. 6 Кодексу адміністративного судочинства [6], викладена по іншому, вбачається більш обґрунтованою, так ст. 6 визначає, що суд при вирішенні справи керується принципом верховенства права, відповідно до якого, зокрема, людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Суд застосовує принцип верховенства права з урахуванням судової практики Європейського суду з прав людини. Враховуючи юрисдикцію адміністративних судів, в такій редакції ця стаття є актуальною та сприятиме виконання завдань адміністративного судочинства. Аналогічна за змістом ст. 8 Кримінального процесуального кодексу України [7], тому закріплення принципу верховенства права у кримінальному провадженні вбачається адекватною новелою.

Окреслена ситуація свідчить про недоліки у нормотворчій діяльності парламенту України, при цьому наслідки внесення необґрунтованих та доктринально суперечливих змін до засадничих положень процесуальних законів в Україні на практиці призведе для зловживання правом, оскільки зайві, необґрунтовані, практично не спрямовані положення процесуального закону зазвичай використовуються для створення перешкод у процесі захисту прав людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів : Закон України від 03.10.2017 р. № 2147-VIII. Дата оновлення: 03.10.2017. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/how/2147-19> (дата звернення 16.03.2018).

2. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 берез. 2004 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 40–41, № 42. – Ст. 492.

3. Цивільний процесуальний кодекс України: Кодекс України, Кодекс, Закон від 18.03.2004 № 1618-IV. Дата оновлення: 24.02.2018. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення 16.03.2018).

4. Dicey A.V. Introduction to the Study of the Law of the Constitution. — Indianapolis: Liberty Classics, 1982. — P. 102, 114.

5. Господарський процесуальний кодекс України: Кодекс України, Закон, Кодекс від 06.11.1991 № 1798-XII Дата оновлення: 07.01.2018. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1798-12> (дата звернення 16.03.2018).

6. Кодекс адміністративного судочинства України: Кодекс України, Кодекс, Закон від 06.07.2005 № 2747-IV. Дата оновлення: 07.01.2018. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення 16.03.2018).

7. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України, Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI. Дата

оновлення: 16.03.2018. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення 16.03.2018).